

מחור לנו לקוות שיהיה לנו בעתיד עבר טוב. רוטנברג עם בתו ד"ר מיכל פכלר

מעלה ניצוצות

הילד שהתקוטט עם שכניו הנאצים בגרמניה ובלם משוריינים
ירדנים במלחמת העצמאות, פיתח בבגרותו משנה מקיפה של
פסיכולוגיה יהודית על בסיס תורת הצמצום הקבלית. חתן פרס
ישראל פרופ' מרדכי רוטנברג חוגג תשעים
/ בתאל קולמן / צילום: נעם ריבקיין פנטון, פלאש 90

רכבות שלד", עונה בתו ד"ר מיכל פכלר, תוך שהיא פונה אליו. "אבא שלך חי בין כמה עולמות. חסידות גור וציונות דרו אצלו בכפיפה אחת. הוא שלח את בניו לצבא, והמשיך להתפלל בשטיבל עם חסידיו גור. כמה גרלת".

מתחבא בין הכנשים

כנער התגורר רוטנברג בגדנ"ע, אך להורים סיפר שהלך לישיבה. "בגיל 14 וחצי סלט כבר הייתי במחנה", הוא, אני הצטרפתי לשורות התגננות היה לי כיה. הייתי דפדפן חסר תקנה, הוא מספר. השתתפות בקרב ובכ סרע על אכסניית נוסדאם בלב ירושלים, במאי 1948, דוטה אותו בתור "הילד שהציל את ירושלים". "וכי תי להיות הילד שהציל את המסדרון שטיפס מרדוב סלטן סלימן בשער שכס לכיוון השער הערש. ודקתי בקבוק מלוטב לעבר המסדרון הראשון בשיירה, וב עקבות כך שאר המסודיינים ברוז מהעיר", הוא מספר. הקרב הזה סלל את הדרך להשארתה של ירושלים. ערבות בידיים יהודיות. לאחד הקמת המדינה התגייס לצבאה הערש, לקח חלק בהקמת גרעין הנח"ל הראשון בארץ, היה ממקימי היישוב שעלבים והשתתף בפעולות התגמול בשטח ירדן.

"קודה משנה, אתה שם. תמיד על כמת החיסוד ריה לפעמים לא האכט. עוד סיפור ועוד סיפור, אך המשך בעמ' 17

טוט חסר המעס בחוצות עם אחיו הבכור. "לא בדיוק ידענו מה לעשות, כי אבא כל הזמן היה במצב של כריי תה. הוא היה עדיק והפליגים דרפו אדרי. הוא היה אלוף הבריחות. לפעמים לא ראינו אותו וחודשים שלמים. אני זוכר שהוא נעצר על ידי איש גסטפו שכן. אתה לא יודע איפה הוא כן, כשה, פוף סטירה", הוא מחקה אותו בתיאוריות.

רוטנברג הילד השתובב בחצר עם ילדי השכנים הנאצים. כשהם דקרו אותו עם סיכות, הוא החזיר סבי עתיים וסבר את שינוי של אד מזה. "העוררים שלו כל כך נבחרו שיתבך בצרות, עד ששמו אותו כעצמם כמוסד לילדים", מספרת בתו, ד"ר מיכל פכלר, פסר כולוגית קלינית ומרצה באוניברסיטה העברית, המסר תתפת בשיחתנו.

בשנת 1939 נמלט לארץ ישראל עם הדיו ושלושת אחיו. "לאבא, שעסק בדפוס, היה מספיק חזון תבונה, וכבר בשנת '37 הוא שלח לנמל תלאביב ליפט עם מכונית דפוס עבד בית הדפוס שרצה לבנות בארץ. כשהגענו לפה הוא מצא את המסלה הקיים בית דפוס גדול בירושלים", מספר רוטנברג. "לולא המסלה, לא הייתה לו פרנסה. הוא שלט ברוסית, סודקית ובשפת השמיות, הפיץ ספרים וחומרים בשפת שונות".

במה אתה דומה לאבא?
"לא בטובה, הוא היה נמוך", צחק רוטנברג. "במר

מה עושה אדם שראה עולם שבו? חיו של פרופסור מרדכי רוטנברג, חתן פרס ישראל שחגג בקיץ האחרון יום הולדת 90, מספקים לשאלה זו תשובה ניצחת: הוא מתקן. "אין אמרים? There is no business like Shoa business", הוא אמר. "אני לא קורבן השואה, אבל אני בוחלט חלק מגלי העלייה שהגיעו לישראל כפליטי אירופה וגרמניה הנאצית, וני גאלו על ידי זה שידור בחופי תלאביב. מפה מתחיל הסיפור".

האדמה מתחת לרגליו של רוטנברג כן השט והחלה לרעד באירופה של טרום מלחמת העולם השנייה. כילד בווידעל (טרסלאו בשמה הגרמני), עיר ואם על גבול פולין-גרמניה, הוא ראה את מצערי צלב הקרס בהשתתפות הפידור ואת בית הכנסת וספרי הקודש נשרפים לליל הבורות. "אני לא יודע אם בימי חייך תפגש מישהו שעבר ליד היטלר ממרחק שני מטר", הוא מעיד, ונוכח במועל היר, בדגלים, בגזחטה המוגר בת שעליה עמד כרי לצפות בצערות האסאס, ובשר

היית גם שם?», משחזרת מיכל את ההווה המשותפת, ומספרת על אחת מפעולות התגמול שאביה השתתף בהן, בתיאור שכמו נלקח מסיפורי אלה לילה ולילה: "הוא מצא את עצמו לבד, מעבר לגבול בירדן, בתוך אש תופת. הדרך שלו להינצל הייתה באמצעות עזר כבשים שהוא גנב לארץ, והתחבא בין הכבשים כדוּעָה". השניים צוחקים, והבת מסכמת: "הוא גנב עזר כבשים, אבל אף פעם לא הלך בעזר".

לאחר שירותו הצבאי פנה רוטנברג ללימודי עבודה סוציאלית, סוציולוגיה וחינוך באוניברסיטה העברית. בהמשך קיבל תואר שני בקרימינולוגיה ובעבודה סוציאלית באוניברסיטת ניו יורק. בשנים הבאות הספיק רוטנברג לעסוק בעבודה סוציאלית במסגרות שונות, לצאת עם הרב אביחיל לחפש את עשרת השבטים האבודים, ולהיעזר בדוֹסֵה על ידי הקצ"ב לאחר שנסע עם אשתו נעמי בשנות השמונים ללמוד יהדות וציונות. "הוא לא הפסיק ללמד אפילו כשהיה ברוד שהקצ"ב חודפים אחריי, מספרת מיכל. "הם עשו קידוש בלגרי נגד, והעיפו אותם משם עוד באותה שבת. את סעודת מלווה מלכה הם כבר עשו בלונדון".

בעולם שבו גדל רוטנברג בילדותו היה מקום רק לגזע הארי. החוויה הזו הביאה אותו ליצור משנת חיים ריאליזטית, שראתה את האחד ומשותפת איתו. ההגות שיצר בהשראת משנתו הקבלית של הא"ר, ושנפרסה על פני 17 ספרים, ויכתה אותו בתואר "אבי הפסיר כולוגיה היהודית" ובפסיר ישראל לשנת תשס"ט. על פי הגישה של שופט הפסיר, רוטנברג פרץ דרך והביא בשורה חדשה, קומה נוספת לתפיסת העולם המערבית. הוא יצר מודל של פסיכולוגיה יהודית, שלפיו רווקא הצמצום ופינוי מקום לזולת והפכים לכות.

הרעיונות של הפסיכולוגיה היהודית החלו לנבט אצל רוטנברג בתקופת שהייתו באוניברסיטת ברקלי, במחצית השנייה של שנות השישים, במסגרת כתיבת דוקטורט ופוסטדוקטורט. אלו היו השנים של ילדי הפרחים וההפגנות הגדולות. רוטנברג החל להזדהות עם התנועה האנטי־פסיכיאטרית, ולחשוב על פסיכר לוגיה יהודית. "היה לי מל שיהיה לי רב", הוא אומר, "תיאודור סרבין, פסיכולוג אמריקני חשוב. הוא קלט אותי ונתן לי לרוץ עם הרעיונות שלי ולכתוב".

בברקלי החלה להתחזק לרוטנברג מערכת האמור נות שעליהן מתבססת הפסיכולוגיה המערבית, ששורשיה נטועים בנצרות. "שני דברים הפריעו לי במיוחד. הגישה הדטרמיניסטית, שסותרת את הבחירה החופשית ובבסיסה נמצאים 'החטא הקדמון' והתפיסה שאדם נולד מקולל, והגישה האונגוֹנֵטִית בטיפול שמביאה לברירות העצומה של האדם".

"מבחינתו, הפסיכולוגיה הקלאסית הייתה חסרה", מוסיפה פכלר. "היא לא נתנה מספיק תקווה לאנשים. הייתה פסלה בה קומה של צמצום הקליפות והעלאת הניצוצות, ואת זה הוא מצא בחצר החסידית שבה גדל. הוא לא נשאר חסיד באורח חייו, אבל נשאר חסיד בני שמותו והשתמש באוצרות של היהדות".

מעשה מרכבה

ההבדלה הראשונית של רעיון הצמצום כתפיסה פסיכולוגית צצה לרוטנברג במונח נסיעה ברכבת. בעי קבות זאת היא זכותה לכינוי פנימי, "מעשה מרכבה". פכלר: "הצמצום הוא פינוי מקום לזולת, למי ששונה ממני. זה משוה שהיהדות עושה כל הזמן, וזה קשור בצורה מאוד עמוקה לשבירה שחווה רוטנברג בעולם שבו גדל, מה שהוא מכנה הריאליסטיקה של אראל, או מונולוג של גישה אחת נכונה. ההבנה שצמצום הוא כוח זה גיים ציינג'ר".

עם חזרתו לארץ בשנות השבעים החל רוטנברג רג ללמד במסגרות אקדמיות ולפתח את משנת חייו, שיטה פסיכולוגית־חסידית, שבהמשך פיתח עוד עם בתו ד"ר מיכל פכלר ותלמידו ד"ר ברוך כהנא. בשנת 2006 הקימו השלושה את מכון רוטנברג לפסיכולוגיה יהודית, הקרוי על שם בועז, בנו הצעיר של פרופ' רר טנברג, שנפל בפעילות מבצעית באזור יריחו בשנת 1988. רוטנברג גידל דורות של עובדים סוציאליים כמרגזה באוניברסיטה העברית. ב־18 השנים האחרונות הוא מלמד לצד בתו מיכל את מודל הצמצום כגישה טיפולית־חינוכית במכון שהקימו.

"זו זכות ענקית ללמד עם אבא", אומרת מיכל. "אני חנו כל כך שנים, אז אין בינינו מאבק. הוא יציג מול כולם, אני לא יודעת לשחק. נ'ו, תעשי קצת פסיכודרמה, הוא רוחק בי, ואני עונה לו 'אבא, אני לא יודעת'. אני ישרה. לא יודעת להסתיר, לשחק. אנחנו משלימים אחד את השני, והקשר בינינו העמיק. הוא פילוסוף גדול". "קשקשן גדול", מעיר האב בבת שחוק. "אנחנו מביאים אלטרנטיבה לגישת אריפוס־שמרניס", הוא אומר, ומיכל מגלה שלפעמים הוא קורא לה אנה, על שם בתו של פרויד.

סיפור חייו ומשנתו של רוטנברג כרוכים זה בזה. "זה לא מקרי שאבא תמיד היה על במת ההיסטוריה", אומרת פכלר. "הוא התגבר להיות שם, תמיד התע רב, שם את עצמו במקומות הכי נדרשים, בין אם כילד מול הנאצים ובין אם בחייו הבוגרים. הוא עבר עם נוער בסיכון, עם הפנתרים השחורים, עם אסירים קשים ועם חולים פסיכיאטריים שעל הקצה, והיה בין הראשונים להבין שהפסיכיאטריה הקלאסית לא נותנת מזור מספק למתמודדי נפש. הגישה שלו נוצרה מתוך החיים שלו".

בתו, ד"ר מיכל פכלר: "זה לא מקרי"

שאבא תמיד היה על במת ההיסטוריה.

הוא תמיד התנדב ושם את עצמו

במקומות הכי נדרשים. הוא עבד עם

נוער בסיכון, עם אסירים קשים ועם

חולים פסיכיאטריים על הקצה. הגישה

שלו נוצרה מתוך החיים שלו"

הדרך שבה אדם מספר את סיפור חייו תופסת מקום חשוב במשנתו של רוטנברג. "הסיפורים הם תמריצים פסיכולוגיים, הם משפיעים על האדם ומכוונים אותו", הוא אומר, ופיתאום עולה בו הדור, רגש אשמה, שאולי הסיפורים המאצואיסטיים שלו גרמו לבנו בועז להתגייס לסירת צנחנים. "אתה יכול להיות גאה בו", אומר פכלר. "אני גאה", הוא עונה בעניינים לחות, "אבל אין יום שהוא לא חי בתוכי, הילד הזה. הוא היה מאוד צעיר ומאוד בוגר. היו לנו דברים שחית לפני הגיוס".

בשנת 2009 קיבל פרופסור רוטנברג את פרס יש ראל בחקר העבודה הסוציאלית. כשקם ממקומו לקבל את הפרס, הלך בויגזג. "למה ללכת ישר בטקס כל כך מעונב, אם אפשר ללכת עקומה" הוא שואל בחיך, וממשיך כממתיק סוד: "את יודעת מה עשיתי? רקדתי לחופה של בועז". הבמאי שלום הגר ליווה את רוטנברג במשך 12 שנה והפיק סרט תיעודי, המלמד בין השאר על התמודדותו עם השכול. הסרט מוקרן בכל שנה ביום חזירון על ידי מכון רוטנברג.

סגר מעגל עם האש

"הרבה מההגות של רוטנברג התחילה קודם, אך המשיכה להתפתח אחרי שבוועז נהרג", אומרת פכלר. "זו הייתה הדרך שלו לשקדם (פועל ייחודי למדרי המכון) את חייו. האובדן של בועז, הכן הצעיר שהיה

רק בן 18 במוות, היה טרגדיה ענקית שנפלה עליי נו. מתוך האסון הזה הקים פרופסור רוטנברג מכון שוקק חיים שכתמים בו מתוך המקורות היהודיים גישה שנותנת לאדם כוח וכבוד ותקווה. המכון מלא יצירה. מפתחים בו אנשי מקצוע בתחום הפסיכולוגיה והחינוך, וכותבים בו דוקטורטים שמטרתם להיטיב עם האנושות".

רוטנברג ארוב להמציא מילים חדשות. "סקרם" הוא הלחם של שיקום וקידום. "בעזר אנחנו רגילים לדבר על שיקום כחזרה לנקודת ההתחלה, למצב שקדם לנפילה, רוטנברג לא מסתפק בשחזור של מה שהיה פעם, אלא שואף לקידום למקום שבו עוד לא היינו מעולם. כלומר, שיקום. הסיקום נותן לעתיד משמעות אחרת", מסבירה מיכל. מילה נוספת שיצר היא "סל" וון", הלחמה של המילים שכתוב ולחן. על פי כתביו זוהי "טכניקת שיקום וצמיחה שמאפשרת להפוך עובי רות חיים טראומטיות לספור, לאגדה שמבטאת תקווה שאפשר לחיות איתה ואף לצמוח ממנה".

"זו דרך מיטיבה להתייחס אל העבר, שעוזרת לנו להתמודד איתו", אומרת פכלר. "כמו שמסתכלים סר פור, ניתן 'לשלוף' סיפור חיים. אנחנו לא משנים את העובדות, סיכולות להיות קשות או כאובות, אבל אנחנו נו נתנים להם לחן אחר, מנגינה אחרת, פרשנות אחרת. אם מישור נפגע או רגיש קורבן, נסתכל על העבר שלו בצורה אחרת. הוא שרד, התמודד, הוא לא יכול היה לעשות אחרת והוא לומד מהעבר שלו. רוטנברג אומר, 'מתוך לנו לקוות שיהיה לנו בעתיד עבר טוב'.

תוכנית הלימודים במכון, מוסיפה פכלר, "בונה את יסודות החשיבה של הצמצום ככות שיוצר דיאלוג ונותן לאור של כל אחד להתגלות. לא צריך להיות מאמין כדי ללמוד. לקחנו רעיונות מעולם המדרש, הקבלה והחסידות והפכנו אותם לכלים שי מושיים בשורות הפסיכולוגיה, החינוך והתורה. הכול נאמן למקור, אבל נוצר משהו חדש. זו לא פסי כולוגיה חיוכית, והיא לא מרלגת על הקושי. אני אומרת 'אל תקרי ירלוג אלא דיאלוג'. אם בן אדם נכנס לריכאון, יש לוה סיבה ושורש וצריך לעמוד עליו. יש סיבה לכך שמישהו שעבר פגיעה מינית יהיה שבור. אם ניתן מקום לשבר, אז נבין גם איפה התיקון. כשנותנים מקום לכאב, לשבירה, אז בסוף הם יצטמצמו. אם נלחמים בהם ומרלגים מעליהם, ויתרנו על האדם".

"מתוך סיפור חיים של עמידה מול שברים, פרד פסור רוטנברג הקים גישה מהפכנית של תיקון. עבוד מתמודדים עם קשיים נפשיים, ועבוד התמודדות של יומיום בהורות, בוגיות, בטיפול, בחינוך ובתורה כולה. הוא עומד מול הדטרמיניזם והאונגוֹנֵטִית של העולם המערבי ומביא בשורה מתוך היהדות, שדווקא הצמצום והפך לכות. צמצום העבר השלילי ופינוי מקום לצמר חת, צמצום האני ופינוי מקום לאחר".

בכתביו מתייחס רוטנברג לסגירת המעגל שלו עם האש. אותה גם שראה כיצד היא שורפת ספרים בליל הברדלח, אותה אש שאיתה זכה לעשות מעשה ולה ציל את ירושלים, ואחר כך כתב עליה כגישה טיפולית של העלאת ניצוצות. עניינו של רעיון הצמצום הוא למצוא את המינע הנכון של האש, לאתר את הניצוץ ולתת לו את המקום הראוי.

"כל מערכות היחסים שלנו סובבות סביב הרעיון הזה - למצוא את הניצוץ החיוני ולקיים אותו במינע הנכון שלא ישרוף, לא יפגע ולא יסנוור", אומרת פכלר. "אש יותר מדי חזקה שורפת, אש חלשה מדי עלולה להיכבות עם כל משב רוח קל. כשאדם רואה ניצוץ בילד שלו, בכדורגל שלו וכן הלאה, ייווצר דיאלוג. כל עוד אין השתלטות על הניצוץ הזה. כאשר משתמשים בסדר הצמצום בצורה נכונה, הוא יוצר דיאלוג ותנועה. רק כך ניצוץ קטן יוכל לגדול ולהפוך לאש מיטיבה". ●

בתאל קולמן